

Via Sancti Martini

Szent Márton útja térben és időben

2015. április 15-től 17-ig – a közelgő Szent Márton évfordulóra emlékezve – Szombathely adott otthont a *Via Sancti Martini, Szent Márton útjai térben és időben* című nemzetközi konferenciának. Az eseményen számos hazai és nemzetközi szakember vett részt.

Szent Márton kora egyik legnagyobb utazója volt és első nem mártír szentként megadatott neki a hosszú élet mellett, hogy kontinensünk jelentős részét beutazhatta. Pannóniából Itáliába, onnan Galliába vezetett útja és több egyéb útja során még számos európai területre eljutott. Nagy szerencsénkre életrajzírója, Sulpicius Severus híven dokumentálta utazásait és e szöveg, valamint a helyi hagyomány által életének fontosabb állomásai márványba vésve, falra festve vagy bronzba öntve fennmaradtak a mai napig. Szombathely, Pávia, Poitiers, Amiens, Tours, Trier, Candes vagy Párizs mellett az hosszú út kisebb állomásai is jól ismertek: ezrével találhatóak Szent Mártonra utaló helynevek, plébániák, kutak, források vagy kövek, amelyek ha nem is a híres saváriai szent lábnyomát, de tiszteletének széles körű elterjedését mutatják. Szent Márton utazásainak sora nem ért véget halálával, hiszen holtteste is egy nevezetes utazás során érkezett el Tours-ba, majd az ereklyéi is nagy utat tettek meg: hol a viking támadók elől menekítették őket, hol a szent tisztelete jeléül szállították őket távoli tájakra, 1913-ban éppen Szombathelyre. Szent Márton népszerűségét a kora középkorban jól jelezte a Tours-ba irányuló zarándokok tömege, melyek nagysága a római és jeruzsálemi zarándoklatokhoz volt csak fogható. A konferencia erre a mártoni európai népeket összekötő – valódi és képletes – utakra, az utazók visszaemlékezéseire, a kultushelyekre és azok változásaira igyekezett felhívni a figyelmet a legújabb kutatások eredményeinek felhasználásával.

A tanácskozás első napja ünnepi megnyitóval kezdődött, amelynek első részében felszólalt Dr. Puskás Tivadar, Szombathely Megyei Jogú Város polgármestere, Harangozó Bertalan, a Vas Megyei Kormányhivatal vezetője, Majtényi László, a Vas Megyei Közgyűlés elnöke. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja főigazgatója ünnepi beszédét távollétében Dr. Szentpéteri József tudományos titkár olvasta fel. Az ünnepélyes megnyitót Dr. Dejesics Konrád, a Pannonhalmi Főapátság kulturális igazgatója és Dr. Veres András szombathelyi megyéspüspök köszöntője zárta.

Ezt követően vette kezdetét a tudományos konferencia első szekciója. Az első előadó, Sághy Marianne (CEU, ELTE) Szent Márton élettörténetének összvegét, Sulpicius Severus munkáját vette górcső alá bibliai példák alapján. A következő előadásból megtudhattuk Tóth Endre (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, MNM) segítségével, hogy a magyarországi Szent Márton-kultusznak milyen kereszténység előtti előzményei lehettek. A neves régész feltételezése szerint a pannonhalmi Mons Sacer kultushelyet valószínűleg a pogány magyarok is szent helyként tisztelték. A szekció utolsó előadója, Pálffy Géza (MTA BTK) a pozsonyi Szent Márton dómról beszélt. A dóm 1526-tól a Magyar Királyság egyik fővárosának számító Pozsony legfontosabb templomaként egyfajta szimbolikus tükörképét nyújtotta korabeli magyar állam elítjének is, amelynek legfőbb temetkezőhelye is volt.

Az első nap második szekciójában Bruno Judic professzor (Université François Rabelais de Tours) távollétében Tóth Ferenc (MTA BTK) – a konferencia szakmai főszerzője – olvasta fel „Venantius Fortunatus különös utazása” című előadását. Venantius Fortunatus egy itáliai költő volt, aki 565-566 körül elutazott Itáliából, hogy az Alpokon, Bajországon és a Rajna völgyén keresztül Galliába jusson. Erről az újáról soha többé nem tért vissza, de két művében

is megírta az út történetét, amelyet Szent Márton sírjához való zarándoklatnak fogott fel. A szekció utolsó előadója, Kiss Gábor régész (Savaria Múzeum) előadásában Nagy Károlyról, Szent Márton szülőhelyének első zarándokáról beszélt. Mint ismeretes a híres frank uralkodó a 791. év őszen az avarok elleni hadjárat után – nagy kitéréssel – ellátogatott a Saváriába, a mai Szombathelyre. Kiss Gábor szerint az ő látogatása nyomán vált híressé Szent Márton szülővárosa.

A konferencia második napját várostörténettel kapcsolatos előadások nyitották. Elsőként Szilágyi Magdolna (CEU) beszélt a Nyugat-Dunántúl úthálózatáról a középkorban. Előadásában több szempontból vizsgálta a középkori nyugat-dunántúli utak kérdését. A Nyugat-Dunántúlt gyér népsűrűsége miatt elsősorban távolsági közlekedésre alkalmas utak hálózták be, ezek főként nem a római utak voltak, hanem számos régi út birtokhatárként őrződött meg. Véleménye szerint – Kubinyi András nyomdokán – a középkori Nyugat-Magyarországon egyedül Sopron felelt meg a város kritériumainak. Zágorhidi Czigány Balázs (VMKH) Szombathely szerepét vizsgálta meg a Nyugat-Dunántúl városi hálózatában. Szerinte – noha jogilag csak Sopron város, de Szombathely is városi szerepet töltött be a környéken, mivel a városi kritériumok legtöbbszörének megfelelt, emellett jelentős egyházi központ volt, Szent Márton hagyománya pedig mélyen élt a köztudatban. Csukovits Enikő előadásában Szent Márton kultusza és a középkori zarándoklatok összefüggésével foglalkozott. Szent Márton a kora-középkor egyik legnépszerűbb szentje volt, azonban a 12. századtól tours-i ereklyéjéhez tartó zarándokokról nem kapunk információt, sem a magyarországi, sem az európai városi iratokat vizsgálva. Ennek azonban az oka nem Szent Márton tiszteletének a hanyatlása volt, hanem Tours betagozódott a Compostellába vezető zarándokút kegyhelyeinek a sokaságába.

A második szekció Szent Márton kultuszának francia vonatkozásaival foglalkozott. Csernus Sándor (SZTE) Az 1457-es tours-i magyar követjárás dokumentumait vizsgálta. Noha a magyar delegációt Tours-ban fogadták, nincs információnk arról, hogy hivatkoztak volna a legtermészetesebb kapcsolatra, Szent Mártonra. A találkozó célja házassági kapcsolat létrehozása lett volna a két udvar között, ám ezt megakadályozta V. László hirtelen halála. Előadásában Csernus Sándor áttekintette a látogatás különböző aspektusait és a korábbi francia-magyar kapcsolatokat is. Seláf Levente (ELTE) Szent Márton ifjúkorával foglalkozott a késő középkori francia legendákban. Előadásában azt vizsgálta, hogy a francia szerzők mennyit tudhattak Magyarországról, szerepel-e Szent Márton francia legendáiban a szent pannóniai származása. Megállapításai szerint – noha említették Márton születési helyét, de – a francia szerzők nem voltak tisztában sem Pannónia, sem Savaria helyével és nevével. Gausz Ildikó (SZTE) a Szent Márton kultuszt vizsgálta a kora-újkorai vallásháborúk idején, megfigyelései alapján azután, hogy Szent Márton ereklyéit elpusztították, majd újra megtalálták, Márton kultusza megerősödött, azonban a tridenti zsinat után általánosan hanyatlának a szentkultuszok és ez Szent Márton esetében is igaz.

Szabó András Péter (MTA BTK) a Szepesi Káptalan és a szepeshelyi Szent Márton templom viszonyát vizsgálta a 16-17. századi szepességi krónikák alapján. A kérdés azért érdekes, mert míg a káptalan az ellenreformáció központja volt, addig a közeli Lőcse az evangélikusok központja volt. Noha a két helység viszonya számos esetben ellenséges, a káptalan ritkán szerepelt a krónikákban, de a városnak folyamatosan szüksége volt a káptalanra az írásbeliség miatt, így fontos volt a közös együttélés. Lupescu Makó Mária (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Történeti Intézet) az erdélyi Szent Márton kultusz helyeket vizsgálta. Szent Márton az államalapítástól kezdve az egyik legnépszerűbb szent volt, számos templomot, települést és személyt neveztek el róla. Vizsgálatában kitért arra, hogy

fenntartásokkal kell kezelni azt, hogy a patrocíniumok és a szent nevének gyakorisága a személynévadásban egyenesen arányos, mivel – ahogy erdélyi példákon bemutatta – a névdívat és névpárosok is hatással vannak a személynévadásra, illetve a kultusz régiségét is figyelembe kell venni. Tóth Gergely (MTA BTK) a pannonthalmi apátság megjelenésével foglalkozott a 18. századi útleírásokban és történelmi művekben. Az apátságot kora-újkori történészeink is vizsgálták, főképp kiváltságlevelét. Tóth Gergely megvizsgálta Bél Mátyás ismertetését Pannonthalmáról, melyben írt a székesegyházról, és az ahhoz fűződő hiedelmekről. Bél forrásai a korábbi művek mellett a főapát elbeszélései voltak, személyesen is járt Pannonthalmán. Tóth Ferenc (MTA BTK) előadása a szombathelyi Szent Márton-kultusz a kora-újkori és újkori utazók szemével címet viselte. Előadásában a külhoni utazók leírásait vizsgálja, amelyek nem csak a helyi hagyományokra utalnak, hanem a hagyományok változásait is nyomon lehet követni, például Szent Márton szülőhelye kapcsán.

Kövér Lajos (SZTE) Sabaria, Szent Márton és Tours címszavakat vizsgálta a 18. századi francia enciklopédiákban. A felvilágosodásra jellemző volt az, hogy mindent rendszerezni akart, így megszülettek az enciklopédiák, a kor érdeklődésére reflektálva. Azonban ezekben az enciklopédiákban csak röviden emlékeznek meg arról, hogy Szombathelyen született Szent Márton, Szombathely kapcsán inkább csak azt az elterjedt legendát emlegetik, miszerint itt halt meg Ovidius. Szász Géza (SZTE) a francia utazók leírásait vizsgálva állapította meg, hogy ritkán említik meg Szent Mártont és Szombathelyet, ennek azonban nem a szent népszerűtlensége az oka, hanem az, hogy az utazók főként a Duna vonala mentén közlekednek, így számos tájegységet nem látnak az országból. Soós István (MTA BTK) Kazinczy Ferenc pannonthalmi utazásáról tartott előadást. Kazinczy régóta meg akarta látogatni az apátságot, azonban ez csak halála előtt nem sokkal, sikerült, az élményeit papírra is vettette, leírása azonban inkább az érzelmeiből, mint valós tapasztalataiból táplálkozik – ahogyan ezt a barátai a szemére is vetették. A szekció utolsó előadója Katona Csaba a pannonthalmi apátság tulajdonában lévő balatonfüredi gyógyhely 19. századi felemelkedésének színes korszakába kalauzolta el a közönséget.

A tudományos tanácskozás harmadik napjának első szekciója művészettörténeti előadásokkal kezdődött. Az első előadó Zsámbéky Monika (Savaria MVM) Szent Márton ismert szombathelyi ereklyéit vette számba. A művészettörténész részletesen foglalkozott a helyi Szent Márton templomban található barokk ereklyetartóval, amely a hagyomány szerint a szent egyik ujjeréklyéjét tartalmazza. A székesegyházban található 1913-ban Tours-ból áthozott Szent Márton fejereklyéje mellett egy kevésbé ismert kis Márton-ereklyét is megismerhettünk, amelyet az egyházmegye alapításakor Mária Terézia ajándékozott Szily János püspöknek. Ezt követően Tüskés Anna (MTA BTK) előadása hangzott el, amelyben Szent Márton és a koldus legenda 13-14. századi ábrázolásait igyekezett számba venni. A számos nyugat-európai példát felvonultató expozé egyik legérdekesebb tanulsága abban rejlett, hogy ebben az időszakban terjedt el Szent Márton lovasként, illetve lovagként való ábrázolása. A következő előadó, Melega Miklós (MNL Vas Megyei Levéltára) az 1913-as ereklyeátvitel történetét foglalta össze. Mint ismeretes gróf Mikes János püspök kezdeményezésére a tours-i érsek Szent Márton fejereklyét adományozott a Szombathelyi Egyházmegyének. Az esemény nagyszabású ünnepséggel párosult, amelyet az előadó gazdag fényképgyűjtemény bemutatásával illusztrált.

A következő szekcióban Adam Szabelski (Poznani Egyetem) történész doktorandusz tartott előadást a poznani Szent Márton útról. A híres lengyel város történelmi főutcájának históriája

nemcsak a város történetét, hanem a lengyel történelem nagy fordulópontjait (az ország felosztása, az 1918-as lengyel újraegyesítés, az 1956-os események, a Szolidaritás mozgalom kiteljesedése) is híven tükrözi. Az előadása végén Adam Szabelski bemutatta a város legnagyobb ünnepének tartott november 11-i Márton-naphoz fűződő helyi hagyományokat, köztük a híres poznai Szent Márton-kiflit is. A múltban folyó kalandozások után a délelőtt hátralévő részében szó volt még a szombathelyi jövőbeli tervekről is. A Szombathelyi Egyházmegye részéről Simon Katalin könyvtárvezető mutatta be azokat a terveket, amelyek megvalósulása esetén például felépül majd a Püspöki Palota 1945-ben lebombázott szárnya is, amely modern múzeumként várja majd a látogatókat. A többi jeles szombathelyi műemlék (a székesegyház, a szeminárium és a Szent Márton-templom) tervezett renoválásának köszönhetően nemcsak a jövő évre tervezett nagyszabású rendezvények – mint Ferenc pápa látogatása – kapnak méltó helyszíneket, hanem a turizmus fellendülését is elősegíthetik majd. A rendezvény végén Szommer Ildikó és Handler András, a szombathelyi Szent Márton Programiroda munkatársai ismertették a Szent Márton jubileumi emlékévként tervezett városi programjait és jelentősebb beruházásait.

A konferencia Szombathely Megyei Jogú Város (Szent Márton Programiroda) és az MTA BTK közös rendezvénye volt. A konferencia szakmai előkészítésében különösen nagy részt vállaltak a Történettudományi Intézet kora újkori osztályának tagjai, akik – hasonlóan a konferencia többi előadójához – többéves, vagy több évtizedes munkájuk eredményeit osztották itt meg a hallgatósággal. A konferencia költségeihez hozzájárult még a Vas Megyei Önkormányzat és a Vas Megyei Kormányhivatal is. A Szombathelyi Egyházmegye pedig a tanácskozás rendelkezére bocsátotta a szombathelyi Püspöki Palota egyik legszebb termét, a Sala Terrenát .

Uhrin Dorottya – Tóth Ferenc